

Patikák és patikáriusok Pest megyében a XIX. sz.-ban

Abony (Nagy-Abony) és Pilis

SZALONTAINÉ DR. LENGYEL JÚLIA

A szerző levéltári kutatások alapján feldolgozta a mai Pest megye területén működő abonyi és pilisi patika történetét, gyógyszerészeinek életrajzi adatait, a gyógyszerügyi vizsgálatok eredményeit. A kutatások a XIX. sz. gyógyszerügyi viszonyait tükrözik Pest megyében.

I. rész ABONY (Nagy-Abony)

Abony a XVIII.—XIX. században nagyközség, 1700 óta ismert település [1]. 1824-ben találkozzunk először olyan adattal, hogy Abonyban gyógyszerész-tár létesítését kérelmeznék. Ebben az esztendőben ketten is szándékoznak Abonyban gyógyszerésztárat nyitni.

Májusban Schütz András ceglédi patikus filiális gyógyszerész-tár megnyitására, júniusban Véber János vizsgázott gyógyszerész-mester anya-gyógyszerész-tár létesítésére kér engedélyt [2, 3].

A környéken legközelebb Cegléden, Szolnokon, és Nagykőrösön van patika.

Az abonyi földesuraság és a „Rendszerént való orvos” csak filiális gyógyszerész-tár létesítését javasolja [4]. A következő szöveggel terjeszt fel kérvényt a Helytartó Tanácsához:

„Schütz András ceglédi patikus kéri, hogy Nagy-Abony mezővárosában filiális Apothékát felállíthasson a nagyobb Számra menő Népszerűségi tekintetéből, mely 650 zsidókon és Számos földes Uraságokon kívül 9000 lelket számlál. Azért is, hogy Abonyhoz legközelebb fekvő Szolnoki Apothéka 2X1/2, a Nagykőrösi 3 1/2 és Ceglédi két mérőföldnyi távolságra lévén ... a szomszéd Ujszász és Györgye helységek is az Abonyi patikát legközelebről érik [2].

A megye felterjesztésére a HTT Schütz András részére engedélyezi a patika megnyitását [5].

Az irat azonban nem jelöli meg a patika jogállását, tehát, hogy anya-gyógyszerész-tárként, vagy mint fiók-patika működhet-e. A későbbiekben ez a tény bonyodalmakhoz vezet.

1825-ben Schütz András megnyitja az abonyi patikát. 1827-ben viszont eladja Folinus Jánosnak, a szolnoki patika tulajdonosának. A vételárból Schütz részben ceglédi patikája vételárát kívánja törleszteni, részben épülő házának költségeit szeretné fedezni.

Folinus a patikát jóhiszeműen vásárolja meg, nem tudván, hogy az filiális gyógyszerész-tár. Számára azért is kedvező, mert Abonyban kíván letelepedni. A vételár 4200 Ft volt.

Az abonyi patikát csak 1828-ban, a megyei hatóságok közbenjárására minősítik anya-gyógyszerész-tárrá [6].

Schütz a későbbiekben az abonyi patika eladása miatt hátrányos helyzetbe kerül, mert eljárását törvénytelennek minősítik, s mikor 1837-ben Irsára kér fiók-patika engedélyt, hivatkozással a fentiekre ezt megtagadják [7].

Folinus János 1786-ban, a Szatmár megyei Felsőbányán született, római katolikus vallású. Gyógyszerész mesteri oklevelét 1814-ben a pesti Kir. Tud. Egyetemen szerezte. 1827—1842-ig a Nagy-Abonyi „Reménységhez” címzett patika tulajdonosa [8].

Az 1840. évi gyógyszerész-tár-vizsgálati jegyzőkönyv szerint még semmi nem utal arra, hogy Folinus súlyos anyagi gondokkal küzdene. A vizsgálati jegyzőkönyvben a következőket olvashatjuk: „... Az elkészítettek lajstroma szorgalmasan be vagyon írva.

A füves tárbán létező mindenféle gyökerek, virágok, hélak elegendő mennyiségben és jóknak találtattak, kivévén némelyeket amelyek az idei tavasz mostohasága miatt még eddig be nem szereztethettek.

Az anyagítárbán, pinczében és magában a gyógyszerész-tárban található orvosi szerek vegytani próbaszerekkel megvizsgálva jóknak tapasztaltattak, ... A mérgek és erősen munkálkodó szerek el vannak zárva.

A mértékek igazak.

Piócák vagynak.

A felsőbb helyen állapított árszabás pontosan megtartatik.”

Folinus azonban ekkorra már annyira el van adósodva, hogy egyik hitelezője, Paulovits János kéri a patika zár alá vételét [9].

Folinus tiltakozik a zárolás ellen és arra hivatkozik, hogy neki is tetemes kintlévőségei vannak. Megélhetését csak patikája és a mellette lévő ecetgyár biztosítja [10].

Folinus abonyi patikáját zárolják és már az 1841/42 évről származó szegényalapi receptek árát is a csódtömeg gondnoknak, Gál János táblabírónak fizetik ki [11].

1843 márciusában kerül sor a csódtömeg végrehajtási eljárásra. Mivel Folinus az ítéletet nem engedi végrehajtani, karhatalom kirendelésére kerül sor [12].

Folinus súlyos helyzete tovább romlik, mert maradék kintlévősége behajthatatlan.

1843 év júniusában Folinus János és felesége Bender Regina olyan kéréssel fordul a csódtömeg-gondnokhoz, hogy indítson eljárást adósuk, a Komárom megyében lakó Boboczký János ellen, ki nekik 1090 Ft-tal tartozik. A Komárom megyei tanács azt válaszolja, hogy Boboczkýnak viszont a tőle elvitt gyógyszerek árával Spangrafft Károly patikus tartozik, tőle hajtásuk be az összeget. Spangrafft azonban szintén csőd alatt áll, de mivel nemesi telken lakik, a végrehajtás a megyének

nem áll módjában. Az ügyet a csődtörvényszék döntse el [13].

Közben 1842. okt. 20-án Folinus János és felesége abonyi „Reménységhez” címzett gyógyszer-tára nyílt árverésre került. [14] A patikát Mayer Nepomuk János vásárolja meg.

Megjegyzendő, hogy az Osztrák Gyógyszerészeti Újságban tévesen még 1849-ben is Folinus János szerepel, mint az abonyi patika tulajdonosa [15].

Mayer János hamarosan rendbe hozza a gyógyszertár ügyeit Abonyban és többed magával fiókpatika nyitására kér engedélyt Tápió-Szelére. Ugyanide pályázik patika jogosítványért Kormuth Attila és Araszti Károly is [16].

A fiók-patika engedélyt végül Mayer kapja meg és Kormuth mint provizor átveszi a tápió-szelei fiók-patika felügyeletét [17].

Az Abonyi patika rövid időre Scheftsik Mihály tulajdonába kerül, ekkor már anyagilag teljesen rendezett és egy segédvel működik.

Scheftsik Mihály 1828-ban született. Gyógyszerész-mesteri oklevelét 1850-ben szerezte Budapesten [18].

Az abonyi patika 1867-ben kerül a Lukács család tulajdonába, előbb Lukács Ágoston nevében van. Lukács Ágoston 1815-ben született és diplomáját 1840-ben a pesti Kir. Tud. Egyetemen szerezte. 1887-től fia Lukács Gyula a reáljogú gyógyszer-tár tulajdonosa (diploma kelte 1882) [19].

A gyógyszer-tár nevét a századfordulón, 1900-ban változtatják meg, ekkor kapja a „Szent Mária” nevet. 1904-ig marad a Lukács család birtokában [20].

II. rész — PILIS

Pilis nagyközség a XIX. században a Beleznay grófok (pilisi grófok) uradalmához tartozott. A kiterjedt birtokot II. Ferdinánd adományozta a családnak [1].

Abban a korban a patika létesítéséhez szükséges volt a mindenkor kegyúr hozzájárulása, ill. engedélye.

1826-ban található az első adat arra vonatkozóan, hogy patikanyitási engedélyért Pilisre többen is folyamodnak. Elsők között 1826. év jún. 12-én Vránits József az egyik folyamodó. Forgó György „rendszeréni” orvos Vránitsot a következőkben így ajánlja:

„A Nemes Vármegye a folyamodó Vránits Józsefnek, ki egyéb éránt nem csak előlmutatott Bizonyosság Levelei értelmében, hanem több nevezetes és a dolgokhoz értő, Név szerént pedig Schuster János Chémia Professor Urnak különös ajánlásánál fogva igen ügyes, tapasztalt, és Tudós Patikáros és emberséges jó ember.” [2].

Vránits először Alberti mezővárosban szeretne patikát állítani. Pest Pilis Solt megye rendjei azonban azt javasolják, hogy ne Alberti kapjon patika-engedélyt hanem Pilis.

Egyidejűleg Schütz András ceglédi patikus is Pilisre pályázik és ugyanakkor azt is kérelmezi, hogy Albertiben ne engedélyezzék Vránitsnak patika létesítését a következőkkel indokolja:

„Azért mivel több patikának fel állítása által a patika szerek a már fenn álló patikában nem kelnének, és így a Patikárosok a betegek számokra károk nélkül nem egyéb hanem csak megromlott szereket kénytelenítettnék adni, mivel magok károkkal patikájokat fel nem

tarthatnák és így a köz egészségbeli bátorság rövid idő múlva el veszne” [3].

A vármegye Schütz kérését azzal az indokkal utasítja el, hogy neki már filiális patikája van Abonyban.

Ugyancsak Pilisre pályázik Major József, Petz pesti patikus sógora is [4].

Végül Forgó György megyei főorvos a HTT-hoz benyújtott kérvényében a következőket írja:

„Vránits József kinek a patika felállítása a helybeli Földes Uraság Közbenjárásánál fogva... két ízben volt már szerentséje a Tis.Ns. Vármegyétől engedelmet nyerni... már az egész patika olly jó rendben és a hely környüállásaihoz képest eléggé elkészülve és a legjobb szerekkel (ezek t.i. most többnyire a Pesti Patikárosoknak adományai) megrakva találva, hogy ha Vránitsnak szerentséje léssen patikája megvizsgáltatására és kinyitására engedelmet nyerni, azt azonnal felnyithatja” [3].

A patika engedélyének kelte 1827. júni. 17. eng. sz. 16616 [3]. A környékben ekkor Soroksáron, Gödöllőn, Cegléden, Abonyban, Kőrösön és Kecskeméten van patika. A lakosság száma Irsán 1848, Albertiben 1692, Pilisen 1691, az 1826. évi adatok szerint.

Mielőtt a pilisi patika további történetével foglalkoznánk érdemes megismerkednünk egy rendkívül hányatott sorsú patikus, a szerencsétlen Vránits József életútjával. Olvasva életrajzát, — egy későbbi kérvényben, — megfoghatatlan, hogy egy olyan jól képzett, kifogástalan magatartású, szorgalmas és többre hivatott egyén, milyen okok miatt lép a züllés útjára és válik erkölcsileg és anyagilag egyaránt megbízhatatlanná.

Vránits József Pesten született, róm. kat. vallású. 1804-ben Budán János Ferenc Léser bizonyítja, hogy Vránits József, „Magyar Korona” nevű patikájában a tirocinális vizsgához szükséges gyakorlatokat elvégezte és Retteg Ferenc megyei főorvos úr előtt vizsgáit *summa cum laude* letette, valamint a nála eltöltött időben kiemelkedően dicséretes magatartást tanúsított.

1866-ban Léser Vránitsot, mint igen igyekvő, tudományokban megfelelően jártas, szorgalmas és becsületes egyént a gyógyszerész mesteri képesítésre javasolja.

A következő irat 1807-ben kelt. Eckstein Ferenc a pesti orvostudományi egyetem dékánja igazolja, hogy Vránits József vizsgáit Eckstein Ferenc az orvostudomány professora és Winterl József Jakab a kémia professora előtt letette és a gyógyszerész mesteri oklevelet elnyerte, valamint a gyakorlatoknak is eleget tett.

1809. szept. 3-án Zablatzky Antal a nagyszombati „Egyszarvúhoz” címzett patika tulajdonosa Vránits Józsefet minden tekintetben kiváló tulajdonságokkal rendelkező kifogástalan viselkedésű egyénnek jellemzi.

1811 év augusztusáig Vránits Hein György előbb ballassagyarmati, majd székesfehérvári patikájában mint provizor működik, a tulajdonos legnagyobb megelégedésére.

1815-ben Vránits Schaltenbach József várbeli patikájában kifogástalanul dolgozik.

1816-ban viszont már Pollai Ernő katona főgyógy-szerész írja, hogy Vránits József a kassai katonai kórház patikájában dicséretes szorgalommal dolgozott [6].

A húszas években Vránitsnak Munkácson van patikája és ekkortól Vránits minden tekintetben megváltozik. Tékozló életet folytat, anyagi zavarba kerül, pereskedik, végül teljesen tönkremegy.

Ekkor kérvényezi Pilisre a patikajogot, természetesen anyagi csődje következtében a gyógyszerterát önről felállítani nem tudja. A vármegye kétszer is felszólítja, hogy patikáját rendezze be és szerelje fel. Ekkor segítségére siet testvére Vránits Ignác, akinek Pesten van patikája, valamint több más pesti patikus is. Belezny gróf 2000 ft.-tal segíti és a patika részére bérmentesen épületet is biztosít.

Vránits 4 évig marad Pilisben. Erről az időről szóljon felesége, *Sessel Anna* panaszelevele és kérvénye a „Tekintetes Nemes Vármegyéhez” [7].

„Minekután Férjem Vránits József Patikárius a Munkáson lévő patikáját ez előtt 4 esztendővel rossz gazdálkodása, s tékozlása által elvesztette volna: 5 nevetlen apró Leány Gyermekemmel a végső inségbe nyomoruságba jutottam. — Ártatlan Gyermekemet az éhen halástól megmenteni kívánván a könyörülő Keresztényekhez folyamodtam, kiknek is buzgó adakozásaikból midőn egynéhány száz forintokat öszve zsugorgattam, s a Pesti és Budai Patikárosoktól Patikai Szereket öszve kódluggattam, Férjem a Nagy Méltóságú Magyar Királyi Helytartó Tanáthoz folyamodott, hogy ... Pest Vármegyébe helyeztessen, Pilis Mező Városában egy patika fell állítása eránt... Melyet amint meg nyert e folyó esztendőben a patikát azonnal felállította. — De fájdalom a patika allig hogy felállott, Férjem benne megrögzött rossz erköltsénél fogvást, nem hogy gazdálkodott, és a csekély jövedelmecskét megtakarította volna, hanem azt napról napra tékozlotta.”

A továbbiakban Vránitsné kéri, hogy a patikát vegyék zárgondnokság alá, árverezzék el és utalják az öszzeget 5 apró gyermeke és a maga részére.

Vránits előbb pereskedik feleségével és Ignác nevű testvérel is, végül megegyeznek [7].

1831-ben Vránits azzal a kéréssel fordul a vármegyéhez, hogy Pilisben lévő patikáját Bitske helységbe vihesse át. Kérését azzal indokolja, hogy a földesúr nem váltotta be ígérését és házbért kér, valamint a környező községek Nyáregyháza, Irsa, Alberti és Monor, továbbá Tápió-Sáp, Tinnye, Pánd is szívesebben járna Bicskére patikába [8].

1833. nov. 13-án Vránits Patikáját engedély alapján átteszi Bicskére. Később még találkozunk más településeken is Vránits nevével [9].

Pilisben tehát a patika 1833-ban ideiglenesen megszűnik.

Közel 50 évig Pilisben patika nem működik, csak 1878-ban kérvényezi *Csenyus Dezső* gyógyszerész mester, hogy patikát nyithasson Pilisben. Kérését azzal utasítják el, hogy az károsítaná Alberti és Monor jövedelmét [10].

1882-ben özv. *Tolnay Károlyné*, az albertirsai patika tulajdonosa és bérlője *Rákos Lajos* együttesen kéri fiókpatika engedélyezését Pilisre.

Velük egy időben ugyanezt kéri még ketten, nevezetesen *Nagy József* és *Persay Gyula*s. Mindkettőjüket elutasítják azzal az indokkal, hogy az albertirsai patika

eddig a legnagyobb megelégedésre működött, így *Tolnay Károlyné* kapja meg a fiókpatika engedélyt, a „*Magyar Királyhoz*” néven 1882-ben. Az engedély száma 37210. Anyaggyógyszertára az albertirsai patika.

Az engedély kiköti, hogy *Tolnayné* köteles szakképzett vezetőt alkalmazni, a patikát 1 év alatt tökéletesen felszerelni és megnyitni.

A fiókpatika felügyelője *Vargaszky Kázmér* gyógyszerész mester. Diplomáját a pesti Tudomány Egyetemen 1882-ben szerezte. A patika vizsgálati jegyzőkönyv a gyógyszerterát kifogástalannak minősíti, többek között a patika elhelyezését is feltünteti országút mellett fekvéssel keletnek [11].

1883-tól a tulajdonos *Rákos Lajos*, a továbbiakban csak a bérlők változnak, 1890-től *Hoffmann Adolf*, majd *Ráth Ferenc* és *Trajtler Zoltán* bérlik [12].

Az évkönyvek a pilisi patika alapítási évét 1896-ban jelölik.

IRODALOM

- I. rész 1. Pallas Nagy Lexikon. Budapest Pallasz nyomda (1897). — 2. OL. Dep. San. 1773—1842. C.66.F.5.P.33. 9585 sz. (1824). — 3. OL. Dep. San. 1773—1842. C.66.F.5.P. 3128 sz. (1824). — 4. Pm. Lt. PPSVm. Nemesi Közgy. Jk. IV.-3-C. 4763 sz. (1824). — 5. Pm. Lt. PPSVm. Nemesi Közgy. Jk. IV.-3-C. 2777 sz. (1824). — 6. Pm. Lt. PPSVm. Nemesi Közgy. Közig. Ir. IV. 3-C. 1—5068. (1828). — 7. Pm. Lt. PPSVm. Nemesi Közgy. Jk. IV.-3-C. 4487 sz. (1836). — 8. OL. Dep. San. 1773—1842. C.66. tétel 3. 560. sz. (1840). — 9. Pm. Lt. PPSVm. Nemesi Közgy. Jk. IV.-3-C. 2099. sz. (1840). — 10. Pm. Lt. PPSVm. Nemesi Közgy. Jk. IV.-3-C. 3769. sz. (1840). — 11. Pm. Lt. PPSVm. Nemesi Közgy. Jk. IV.-3-C. 7337. sz. (1842). — 12. Pm. Lt. PPSVm. Nemesi Közgy. Jk. IV.-3-C. 934/9. sz. (1843). — 13. Pm. Lt. PPSVm. Nemesi Közgy. Jk. IV.-3-C. 4196. sz. (1843). — 14. OL. D. 122. Stat. halt. Abt. Ofen 18 777. sz. (1828). — 15. Öst. Ztscht. Pharm. Ehrmann 549. P. (1849). — 16. OL. D. 122. Stat. halt. Abt. Ofen 1675. sz. (1859). — 17. *Linzbauer*: Statistic. d. Med. Stand. (1859). — 18. *Linzbauer*: Statistic. d. Med. Stand. (1859). — 19. *Oláh Gy*: Az Eü. Személyzet... Bp. (1876). — 20. *Schedy S*: Gyógysz. Naptára. Bp. (1880). — II. rész 1. Pallas Nagy Lexikon, Budapest, Pallas nyomda, (1897). — 2. PML. IV.-3-C PPSVm. Nemesi Közgy. Ir. 1—3046 (1826). — 3. PML. IV.-3 C PPSVm. Nemesi Közgy. Ir 1—2640 (1826). — 4. OL. Dep. San. C.66. F.5 16616. (1827). — 5. OL. Dep. San. C.66. F.5 17814. (1827). — 6. PML IV.-3-C PPSVm. Nemesi Közgy. Ir 1—3046. (1826). — 7. PML IV.-3-C PPSVm. Nemesi Közgy. Ir 1—3390. (1829). — 8. PML IV.-3-C PPSVm. Nemesi Közgy. Ir 1—3362. (1832). — 9. PML IV.-3-C PPSVm. Nemesi Közgy. Ir. 1—4715. (1833). — 10. OL. K-150, IV—7 14376. (19878). 11. OL. K—150, IV—7 3533. (1888). — 12. *Schedy S*: Gyógysz. Naptár Budapest (1880—1900).

J. Sz. Lengyel: *Pharmacies and pharmacists of the XIX century in Pest county*

On the basis of archival investigations author gives a survey on the history of pharmacies at the villages Abony and Pilis belonging to the territory of Pest county as well as on the biographical data of their pharmacists and on the results of official supervisions carried out in those pharmacies.

(Orvostörténeti Múzeum és Levéltár, Ernyey József Gyógyszerésztörténeti Könyvtár, Budapest, Mátyás tér 3. — 1084)

Érkezett: 1990. VI. 15.